

KANSANOPETUKSESTA TORNION KAUPUNGISSA
1700- JA 1800-LUVUILLA.

R. A. Mäntylä.

Kirkon opetustoimintaa Alatornion¹ seurakunnassa.

Kansansivistyksemme oli 1600-luvulla vielä konemaista sisälukua ja katekismuksen taitoa. Kristinusko pyrki juurruttamaan tunnustajiinsa ainakin jonkin määrän kristillistä tietoa, jotta siten tämän kirkon jäsenissä syntyisi kiinnityskohta niille siteille, joilla kirkko tahtoi heidät sitoa itseensä. — Seuraavan vuosisadan kuninkaalliset päätökset koettivat jossakin määrin poistaa entisen järjestelmän puutteita ja tehostaa opetustoimintaa: v. 1723 säädetään sakko vanhemmille, jotka laiminlyövät lastensa opetuksen; v:n 1734 asetus vaatii lukkarilta kykyä »opettaa kristinoppia, lukemista ja kirjoitusta». — Sataluvun puolivälissä pantiin toimeen yleinen rippikouluopetus.²

Kun vain kirkko valvoi kansan opettamista ja myöskin huolehti siitä, oli tietenkin opetuksen voimaperäisyys suuresti riippuvainen seurakunnan papiston, ennen kaikkea kirkkoherran henkilökohtaisista ominaisuuksista, uhrautuvaisuudesta seurakuntatyössä, tarmokkuudesta ja lopuksi

¹ Kirkon opetustoimintaa 1700-luvulla on selvitetty suurimmaksi osaksi Alatornion seurakunnan kirkonkokousten ja kirkkoraadin pöytäkirjojen perusteella, sillä Tornion kaupunki kuului koko Ruotsin vallan ajan samaan seurakuntaan, jonka alueella se sijaitsi, Tornioon, myöh. Alatornioon. Keis. käskykirjeellä se 5/3 1812 määrättiin Alatornion kappeliksi, mutta papisto oli molemmilla yhteinen, kunnes Tornion kaupungista senaatin päätöksellä 18/2 1896 tehtiin itsenäinen kirkkoherrakunta. (Suomenmaa IX, 2. s. 458.)

² V. K. E. Wichmann: Suomen kasvatuksen ja opetuksen historia, s. 54 ja seur. sekä K. O. Vikman: Suomen kansan lukutaidon synty ja kehitys, ss. 1—89.

tietysti siitä, millainen asema kansanopetuksella oli heidän harrastuksissaan.

1600- ja 1700-lukujen vaihteessa oli Alatornion kirkkoherrana Gabriel Tuderus. Hän oli luonteeltaan ankara ja jyrkkä mies, joskus taipuvainen itsevaltaisuuksiinkin. Mutta myös on tunnustettava, että ankaruuden takana tavallisesti oli oikea periaate. — Laajassa seurakunnassaan hänen oli vielä suoritettava suoranaista lähetystyötäkin, nimittäin lappalaisten keskuudessa. Selostukset, jotka hän tästä työstään on laatinut, antavat kuvan innokkaasta ja tarmokkaasta, joskin toisinaan kovakouraisesta lähetysaarnajasta.¹ — Varmaan Tuderuksen laaja seurakunta vaati tarmoa ja huolehtimista enemmän kuin mihin hänenkäänlaisensa mies saattoi vuosien varrella jatkuvasti pystyä, mutta varmuuden antaa hänen luonnekuvansa meille siitä, että hän ankaralla kädellään saattoi sekä alaisensa paimenet ahkeraan sananjulistukseen että seurakuntalaiset ahkeraan kristinopin totuuksien opettelemiseen. Niinpä Tuderuksen kirkkoherrakauden loppupuolella (3/3 1701) pidetyn tarkastuksen pöytäkirja toteaaakin, että seurakunnan läsnäolevat jäsenet, niin mies- kuin naispuolisetkin, olivat hyvin perehtyneitä kristinopin kappaleisiin.²

V. 1705 katkesi Tuderuksen elämänlanka ja hänen seuraajaksensa tuli Henrik Forbus, joka siihen asti oli ollut amiraaliteettikollegion pappina.³ — Forbus oli jyrkkä ja ankara seurakunnan paimenena kuten edeltäjänsäkin. Mutta päinvastoin kuin Tuderus oli Forbus muodoista ja kaikkinaisesta järjestyksestä tiukasti kiinnipitävä seurakunnan johtaja.⁴ Se olikin erinomaisen tärkeä edellytys, sillä hänen paimenaikansa sattui isonvihan melskeiden ajaksi, jolloin siveellinen höltyminen koetteli pahasti seurakuntaa. Käsitämme, milaista oli elämä Forbusen seurakunnassa, kun tiedämme, että

¹ Kaarlo Airas: 'Kirkollista elämää ja hengellisiä liikkeitä Tornion-jokilaakson alaosilla 1675—1809, s. 55 ja seur.

² Piispantark. ptk. 3/3 1701, 1. mom.

³ Kaarlo Airas: Ed. main. teos, s. 67.

⁴ Forbusen aikaiset kirkonkokousten pöytäkirjat.

venäläiset kävivät v. 1716 Torniossa seitsemän kertaa ja seuraavina vuosina vielä kuusi kertaa, siis kaikkiaan kolme-toista kertaa koko vainon aikana, ja aina jättivät jälkeensä hävitystä.¹

Jo pian virkaanastumisensa jälkeen Forbus alkaa muistutella seurakuntalaisilleen, mitä lait ja asetukset sanovat kristinopin kappaleiden tutkistelemisesta. Lukukinkereitä ja katkismuskuulusteluja, joihin kirkkolain mukaan oli osallistuttava, oli laiminlyöty. Siksi saivat kuudennusmiehet tehtäväkseen mainitun lain perusteella periä kirkkoherran laatiman luettelon mukaisesti sakkorahat itsensä tähän laiminlyöntiin syypäiksi tehneiltä.²

Ymmärrettävää on, ettei Forbuskaan kyennyt isonvihan aikoina, jolloin hänen itsensäkin oli pakko asua seurakuntansa ulkopuolella, entiseen tapaan huolehtimaan seurakuntansa opetuksesta. Kuitenkin todettiin heti isonvihan jälkeen pidetyssä tarkastuksessa, että suurin osa seurakuntalaisia taisi välttävästi tehdä selvää kristinopin kappaleista; muita kehoitettiin edelleen harjoittamaan niitä.³ — Jo neljän vuoden kuluttua pidettiin seuraava tarkastus, jonka pöytäkirjasta ei, ikävä kyllä, voi tarkemmin todeta, kuinka pitkälle seurakunta oli ehtinyt edetä niinä uudelleenrakentamisen aikoina. Tulos seurakunnan kuulustelemisesta kuitataan vain lyhyellä lausunnolla: ahkeria kiitettiin ja laiskoja kehoitettiin ahkeruuteen. — Mutta muista tässä tarkastuksessa käsitellyistä kohdista voi päätätä, että paljossa oltiin vielä vajavaisia. Itse jumalanpalvelus- ja opetustointakaan ei ollut hoidettu sääntöjen mukaan, koska annetaan määräys, että aamu- saarnat ja katekismuskuulustelut on pidettävä kaikkina määrättyinä aikoina, nimittäin viljankorjuusta adventtiin, sitten ensimmäisestä sunnuntaista kynttilämessun jälkeen toukuun 1 päivään. Paitsi katekismuskuulusteluja, jotka säännönmukaisesti tapahtuvat aamujumalanpalveluksissa, on

¹ K. O. Lindeqvist: Isonvihan aika Suomessa, s. 421 ja seur.

² Kirkonkok. ptk. 16/5 1708, § 10.

³ Piispantark. ptk. 13/6 1722, mom. 2.

seurakunta kutsuttava kokoon piinaviikolla, osa joka päivänä, kuulusteltavaksi kristinopin kappaleissa. Tämä on painostuskeino, jolla pyritään lisäämään lukuhaluja seura kuntalaisissa. Erikoisesti kohdistaa tutkija huomionsa lasten opettamiseen. Porvaristoa kehoitetaan pitämään lapsiaan koulussa (at hålla sina barn i Schola, millä tarkoitetaan Tornion pedagogiota), sekä opettamaan heitä lukemaan. Vanhempien tarpeeksi kehoitetaan hankkimaan Raamattuja, mutta samalla huomautetaan, että lapsiakin on tutustutettava katekismukseen ja virsikirjaan.¹

Kauniin tunnustuksen Forbukselle ja samalla todistuksen hänen rehellisestä pyrkimyksestään ja työstään seurakuntansa hyväksi antaa viimeisenä vuonna, jona hän Alatorniolla oli, pidetty tarkastus, jossa todetaan seurakunnan olevan »kiitettävästi perillä autuutensa tiedossa (gjorde de hemmavarande åhörare berömligen för sig beskied uti sin salighets kundskap).²

Forbus oli jo v. 1724 luopunut kirkkoherran virasta, hoidaen sen jälkeen vain rovastin tehtäviä, ja mainittuna vuonna oli kirkkoherraksi tullut hänen vävynsä (tytärpuolensa mies) Abraham Johan Foug. — Joskaan ei arkistolähteitä voi mainita runsaiksi tämän tutkielman kannalta Foug. edeltäjien ajalta, niin vielä niukemmat ne ovat hänen kirkkoherrakaudeltaan. — Parin hänen aikanaan pidetyn tarkastuksen pöytäkirjoista voi kuitenkin päätellä, että kehitys kulkee hiljalleen eteenpäin. V. 1741 havaitsee tarkastaja, että useimmat seurakuntalaisista ovat hyvin selvillä kristinopin kappaleista.³ — Kahdeksan vuotta myöhemmin tutkitaan seurakuntaa hyvin perinpohjaisesti. Tutkija kulkee penkki penkiltä kuulustellen sekä ulkolukutaitoa että luetun ymmärtämistä todeten, että sekä vanhemmat että nuoriso »olivat hyvin opetettuja ja heillä oli välttävät tiedot» (woro wäl underättade och hade förswarlig kunskap, hvilken de förmantas bewisa i sielfwa wärket genom ehns salig wandel).⁴

¹ Piispantark. ptk. 20/2 1726.

² » » 30/1 1730, mom. 2.

³ » » 10/2 1741, mom. 2.

⁴ » » 28/12 1749, mom. 3.

Seuraavat kirkkoherraviran hoitajat olivat Erik Brunnius, jokilaakson omia miehiä, joka tuli tähän virkaan v. 1762 ja hoiti sitä kuolemaansa asti, v:een 1783, sekä Vilhelm Gustaf Rydman, joka nuorena, vasta 29 vuotta täyttäneenä, astui tähän virkaan, ja hoiti sitä samoin kuolemaansa asti, v:een 1809.¹

Kumpikin olivat järjestyksen miehiä, mikä näkyy seurakunnallisen kurin ja järjestyksen valvontaelimen, kirkkoraadin, tiheään pidetyistä istunnoista ja niiden pöytäkirjojen ankarista pykälistä.

Kuninkaallinen käskykirje v:lta 1741 oli velvoittanut kotikuulusteluja suorittamaan yhtä hyvin kaupungeissa kuin maaseudulla. Kuitenkin oli Fougtilta ilmeisesti jäänyt valvomatta, että hänen seurakuntaansa kuuluvassa Tornion kaupungissa tätä määräystä olisi noudatettu. Kun piispa saapuu tarkastusta pitämään parikymmentä vuotta myöhemmin, on mainittu määräys jo nähtävästi unohdettu, mutta piispa antaa Brunniukselle kehoituksen heti ruveta pitämään kotikuulusteluja myös Tornion kaupungissa, minkä kirkkoherra lupaakin heti toimittaa.² — Samassa tilaisuudessa piispa tarkastaa kansan kristinopin taitoa. Suuri osa kaupungin asukkaista oli asioittensa takia matkustanut pois paikkakunnalta. (Tietenkin oli houkuttelevaa järjestää pikku matka, koska sillä selvisi pelätystä piispantarkastuksesta.) Läsnaolevia tutkiessaan piispa havaitsi, että »muutammat olivat hyvin perillä kristinopista, toiset välttävästi, muutamat heikosti». Sekalainen oli siis seurakunta kuten tavallisesti. Vanhemmille kuului piispan vakava kehoitus, että heidän tuli huolehtia siitä, että lapset saavat jo varhain oppia lukemaan ja perehtyvät kristinopin kappaleisiin.³

Kuten mainittu, todistavat kirkkoraadin pöytäkirjat 1700-luvun lopulla, että lakia luetaan sekä opetus- että opiskelovelvollisuutensa laiminlyöneille seurakuntalaisille. Muuta-

¹ Kaarlo Airas: Ed. main. teos, s. 184 ja seur.

² Piispantark. ptk. 7/2 1764, mom. 5.

³ » » » » , mom. 2.

mat esimerkit valaisevat tavallisimpia rikkomuksia ja käytettyjä rangaistuksia.

Lauri Kuure Yliraumon kylästä oli laiminlyönyt lastensa opettamisen, jonka takia lapset, poika ja tyttö, oli katekismuskoulustelussa määrätty pidettäväksi seurakunnan lukkarin luona koulussa. Tätäkään määräystä ei isä kuitenkaan noudattanut. — Raati määräsi nyt uudelleen tytön lähetettäväksi lukkarin luo kouluun, kun taas poikaa oli opetettava palvelupaikassaan. — Isän katsottiin lastensa opettamisen törkeästi laiminlyönnistä ansainneen jalkapuurangaistuksen. Sillä kerralla vielä jätettiin kuitenkin rangaistuksen toimeenpano toislaiseksi, ja raati jäi odottamaan parannusta muuten.¹

Juho Petterssonin perhe Haaparannalta oli myös suurta ynseyttä osoittaen suhtautunut kirkolliseen opetukseen. Isä ei ollut 21 vuoteen osallistunut kuulusteluihin, vaimo samana aikana vain kerran ja poika Mikko hyvin harvoin. Siksipä oli heidät kutsuttu raadin eteen. Äiti ja poika saapuivat, mutta isä ei vieläkään. Poika määrättiin ahkerasti käymään komministerin luona, ja vanhempain piti molempien jo seuraavana aamuna saapua rovastin luo kuulusteltaviksi, jotta rovasti kuulustelun perusteella voisi päättää, mihin toimenpiteisiin heidän suhteensa oli ryhdyttävä. — Aikakirjat eivät jatka käsittelyä tämän jälkeen perheen muitten jäsenten kohdalta paitsi isän, joka ei saapunutkaan rovastin eteen, vaan oli lähettänyt sanan, että hänellä oli muka niin ankara hammassärky, ettei voinut lähteä ulos. Tällä valheella oli kuitenkin tässäkin tapauksessa lyhyet jäljet, komministeri Turdfjäll kun sattuiakin päiväkävelyllään samana päivänä tapaamaan tämän syntisen toisilla teillä, paljon kauempana, kuin mitä matkaa pappilaan olisi ollutkaan. — Miten asiaa nyt jatkettiin, ei käy selville, mutta muista vastaavista tapauksista voi päätellä, että se päättyi joko siirrolla kihlakunnanoikeuteen tai tuomiolla jalkapuuhan.²

Sisarukset Mikko Antinpoika ja Prita Antintytär oli niin

¹ Kirkkoraadin ptk. 24/4 1783, § 4.

² » » 22/6 1783, § 3.

ikään kutsuttu raadin eteen syystä, että olivat laiminlyöneet opetusta ja kuulusteluja. — Prita sai käskyn aloittaa seuraavana päivänä koulunkäynnin lukkarin luona, mutta hänen oli sitä paitsi kerran kuukaudessa tultava näyttämään edistymistään seurakunnan papiston eteen. — Lopulliseksi varoitukseksi vastaisuutta varten raati näki hyväksi määrätä hänet seuraavana juhannuspäivänä istumaan jalkapuussa. — Veli Mikko puolusteli hänellä, että hänen viime katekismuskulustelupäivänä oli täytynyt tuoda heiniä kotiin. Mutta koska kuulustelu oli ilmoitettu kahdeksan päivää aikaisemmin, ei raati ottanut tätä lieventäväksi asianhaaraksi, vaan tuomittiin syyllinen jalkapuuhun sisarensa viereen.¹

Vieläkin yksi esimerkki puolustanee tässä paikkaansa. — Kalle Peräntie (Peräntje) ei katekismuskulustelussa noudattanut kirkkoherran määräystä siirtyä lähemmäksi kuulusteltavain joukkoon, vaan lähti ylimielisesti ulos. — Kysyttäessä tällaisen käyttäytymisen syytä hän selitti raadille »tullessakin katekismuskulusteluun vain tuttuja tapaamaan ja oli alkanut voida pahoin, kun kirkkoherra häntä sillä tavoin kehoitti». — Raati piti asiaa niin raskaana, että siirsi sen kihlakunnanoikeuden käsiteltäväksi.²

Nämä tähän poimitut esimerkit ovat tarkoitettut kuvaamaan niitä erilaisia pakotuskeinoja, joilla huolimattomat saatettiin kirkon jakamaan opetukseen osallistumaan, sekä niitä tapoja, joilla jälkeenjääneitä koetettiin valistaa. Samalla ne osoittavat, että sillä tiellä, jota kirkko näillä pohjoisilla seuduillakin kulki kansan opettajana, oli omat ohdakkeensa: välinpitämättömyys, uppiniskaisuus ja velvollisuuksien kierteleminen.

»Mamsellinkoulu.»

Edellisestä olemme nähneet, että Alatornion seurakunnassa lukkarilla, määrättyissä tapauksissa myös papeilla, oli velvolli-

¹ Kirkkoraadin ptk. 22/6 1783, § 2.

² » » 21/3 1790.

suutena antaa yksityisopetustakin kirkkoraadin osoituksen mukaan. Tämä koski tietenkin myös kaupungin asukkaita. — Tiedot kansanopetuksen piiriin kuuluvista säännöllisemmistä kouluista alkavat vasta 1800-luvulla, ja nekin ovat ensimmältä kovin niukat. Varmaankin pedagogio tyydytti niin pienessä yhteiskunnassa, kuin Tornion kaupunki oli niihin aikoihin, kirkon jakamaa ja vanhempien antamaa opetusta ylittävän opintarpeen.

Kotona annettiin lapselle ensimmäiset opastukset luku-aidossa. Mutta ainakin 1800-luvulla on nähtävästi yhtäjaksoisesti aina kansakoulun perustamiseen saakka, ollut toiminnassa myös jonkinlaisia pikkulastenkouluja, ns. »mamsellinkouluja». — Tornion »mamsellinkoulu» onkin ollut ainakin ajoittain hyvässä maineessa, koska kerrotaan, että maaltakin, Kemijokivarsilta asti, lähettivät rikkaat lohimiehet poikiaan ja tyttäriään Tornioon tätä koulua käymään.¹ — Muuten ne ovat toimineet kaikessa hiljaisuudessa, jättämättä jälkimainintoja itsestään. Aivan kuin sattumalta on kuitenkin maistraatin pöytäkirjojen väliin eksynyt päiväämätön, mutta merkeistä päättäen 1840-luvun puolivälissä kirjoitettu anomus, jonka on laatinut »mamselli» Anna Kristina Boucht. Koska tämä anomus selvittää mainittujen lastenkoulujen toimintaa, on syytä jäljentää tähänkin »mamselli» Bouchtin huolet:

»Koska minä jo monia vuosia olen parhaan ymmärryksen mukaan ja vilpittömällä sydämellä koettanut opettaa kunnioitetun Porvariston minulle uskomia lapsia totisen Kristinuskon tiedossa; mutta jouduttuani nyt siihen vaikeaan tilaan, että minä joka vuosi, vieläpä useimmiten monta kertaa vuodessa, olen asunnoton, joka tosiasiallisesti johtuu siitä, etten minä köyhyydessäni ja usein tietämättömänä kouluun tulevien lasten lukumäärästä, ole uskaltanut vuokrata sellaista huonetta, joka olisi ollut tarkoitukseen sopiva; rohkenen minä nyt kunnioitetulta Maistraatilta ja Porvaristolta anoa,

¹ S. Paulaharju: Torniolais-elämää 1800-luvun keskivaiheilla, (Tornio 1621—1921, s. 135).

että minulle myönnettäisiin yleisistä varoista huoneen vuokraa seuraaviksi ajoiksi, minkä vastineeksi minä lupaan edelleen suurimmalla ilolla ja vähentymättömällä innolla ottaa vastaan ja opettaa kaikkia niitä lapsia, jotka minun huostaani uskotaan; kun minä uskon, että Korkea-arvoinen Papisto aina hyväksyy minun tavaus- ja lukemistapani, on minulla lohdullinen toivo, etten ole unohdettu.»¹

Edellä esitetystä anomuksesta voi tehdä joitakin päätelmiä. — Nämä koulut kuuluivat epäilemättä yksityisen yritteliäisyyden alaan. Vanhemmat suorittivat suoraan opettajalle maksun lastensa opettamisesta. Tämä maksu ei ollut suuri, sen todistaa Kristina Boucht vakuuttavasti. Ottiko kaupunki tehdyn anomuksen perusteella jotenkin tukeakseen koulua, se ei valitettavasti käy mistään selville. — Opetusaineina oli tavaamisen ja lukemisen lisäksi uskonto. — Koulun välittömänä valvojana oli, kuten luonnollistakin tuona aikana, papisto, jonka hyväksymiseen anomuksessakin vedotaan. Opetusaineet osoittavat, että näissä kouluissa oli kysymys vain tavallisesta lasten alkeisopetuksesta, mutta tieto opetuskielestä auttaisi päättelemään, minkä piirien lapsille ne etupäässä olivat tarkoitettut. — Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö opetuskielenä olisi ollut yksin omaan ruotsin kieli, sillä niin oli laita 1860-luvullakin, niitä aikoja muistavien henkilöitten kertoman mukaan. Ruotsalainen väestöaines olikin Torniossa täydellisesti vallalla 1800-luvun alkupuolella, samoin kuin pitkään sen jälkeenkin.² Epäilemättä olisi koulunpito suomenkielisille lapsille ollut peräti kannattamatonta työtä. Varmaan olivat siis nämä koulut tarkoitettut etupäässä herrasväen, s.o. Tornion ruotsinkielisten porvareitten lapsia varten. Ja samalla oli »mamsellinkoulu» varmaankin ensimmäinen aste rikastuneen ja lapsensa herrassäätyn aikoneen suomenkielisen perheen perillisille.

¹ Kristina Bouchtin anomus maistr. pöytäk. välissä.

² Väinö Perälä: Lehtiä Tornion kaupungin historiasta (Tornio 1621—1921, s. 28) ja Kaarlo Airas: Ed. main. teos, s. 284.

Sunnuntaikoulu.

Suomen ammattikuntalaitos oli kehittyneimmillään 19. vuosisadan alkupuolella. Pienessä Torniossakin oli mitä lukuisimpien ammattien edustajia, joilla kaikilla oli omat kisällinsä ja oppipoikansa.¹ — Mutta ammattikuntalaitoksen epäkohdat kävivät varmaan Torniossa, kuten muuallakin Suomessa, yhä ilmeisimmiksi. Kun oppilaiden lukumäärää ei yleensä rajoitettu, kehitettiin käsityön alalla suhteettoman paljon reserviä, joka sitten joutui työttömäksi.² — Ehkäpä keisarillisella asetuksella tammikuun 19 p:ltä v. 1842, jossa määrätään perustettavaksi sunnuntaikouluja käsityöläisten opintarvetta varten, oli ainakin osaksi tarkoituksena vähentää mainittua liikatuotantoa, se kun samalla lisäsi vaatimuksia ammattikunnan arvoasteissa nousemiselle, kuten tuonempana tarkemmin selostetaan. Silti ei tarvitse epäillä lainlaatijoilla olleen puhtaasti kansanopetuksellistakin päämäärää mielessään.

Mainittu asetus määräsi siis perustettavaksi kisällejä ja oppipoikia varten kaikkiin kaupunkeihin, joissa ei asian hyväksi ollut ennen mitään tehty, ns. sunnuntaikouluja. Tästä velvollisuudesta olivat vapautetut toistaiseksi vain Naantali, Kaskinen, Kajaani, Jyväskylä, Heinola ja Mikkeli. — Kunkin läänin kuvernöörin velvollisuutena oli neuvotella asiasta asianomaisten kaupunkien hallintojen ja porvarien kanssa ja yhteisten neuvottelujen tietä toteuttaa määräys ennen vuoden 1843 alkua.³

Läänin kuvernöörin 23/3 1842 lähettämän esityksen perusteella neuvotteli Tornion porvaristo asetuksen sisältämien määräysten toteuttamisesta ja päätti, että mainittu koulu on kaupunkiin perustettava. Vieläpä porvaristo laajensi koulun merkitystä ja toiminta-aluetta, sisällyttämällä tuleviin oppi-

¹ Sunnuntaikoulun matrikkeli (alkaa v:sta 1843).

² Laura Harmaja: Ammattikuntalaitos. (Valtiotiet. käsikirja I, s. 57.)

³ Keis. asetus tammikuun 19 p:ltä v. 1842 ja Oulun läänin kuvernöörin kirje 23/3 1842.

laisiin myös työläisluokkaan kuuluvien varattomien vanhempain lapset sekä kaupungin palvelusväen, vaikka asetuksessa puhuttiin vain kisälleistä ja oppipojista.¹ — Tämä oli ensimmäinen voimakas toimenpide kansanopetuksen hyväksi, ja sunnuntaikoulusta tuli näin ollen jonkinlainen kansakoulun alkeellinen edelläkävijä. Kun erikoisesti puhutaan »työläisluokkaan kuuluvien köyhien vanhempain» lapsista, osoittaa se, että kaupungin ala-alkeiskoulun katsottiin tyydyttävän varakkaamman porvariston lasten opintatarpeen.

Kaikkien hyvien ajatusten toteuttamisessa on tavallisesti aina »pitkänä kantona kaskessa» kustannusten suorittaminen. Edellämainittu asetus määräsi valvottavaksi, ettei kaupunkia rasiteta menoilla enempää, kuin on aivan välttämätöntä puuhan toteuttamiseksi. Niinpä oli esim. kaupungeissa, joissa oli yleisiä kouluja, käytettävä sunnuntaikoulun tarpeisiin etupäässä niiden huoneistoja.

Myöskin valtion varoista oli avustuksia annettava. Muutamille erikseen nimetyille kaupungeille oli määrätty avustusta 100—500 hopearuplaan vuodessa viideksi vuodeksi eteenpäin. Muitten, niiden joukossa Tornion sunnuntaikoulun, valtionavustus jätettiin avoimeksi. Niistä oli senaatin päätettävä Teollisuushallituksen esityksen perusteella. Avustuksen määrän koulua kohti rajoitti kuitenkin sangen vaatimattomaksi määräys, ettei näiden myöhemmin päätettävien valtionavustusten yhteissumma saa nousta yli 700 hopearuplan vuodessa.² — Sunnuntaikoulun perustamisesta ja ylläpitämisestä koitui näin ollen melkoinen rasitus Tornion vähävaraiselle porvaristolle, huolimatta siitä, että ala-alkeiskoulun huoneistoa voitiin käyttää tarkoitukseen. Kustannusten suorittamisen teki nyt koulun alkaessa tuntuvaksi varsinkin se, että porvaristo juuri vähää aikaisemmin oli sitoutunut sangen huomattavien koulumenojen maksamiseen. Oli näet kysymyksessä toisen opettajan kiinnittäminen ala-

¹ Maistr. tuomiokirja v. 1842 (liitteenä oleva keisarille osoitettu kirje).

² Keis. asetus sunnuntaikoulujen per. 19/1 1842.

alkeiskouluun, ja hänen palkkaukseksaan oli porvaristo luvannut vuosittain suorittaa 100 hopearuplaa, antaa osuuden kaupungin lahjoitusmaasta sekä lisäksi rakennuttaa hänelle kaupungin omistamaan koulutaloon huoneiston, johon tulisi vähintään 2 asuinhuonetta ja keittiö. — Niinpä porvaristo nyt lähettikin keisarille alamaisimman anomuksen, että Tornion sunnuntaikoululle myönnettäisiin niin suuri valtionavustus kuin suinkin mahdollista. Ja he lupasivat, jos avustus viitena ensimmäisenä vuotena myönnetään mahdollisimman suurena, käyttää sen sillä tavoin koulun organisoimiseen, että se vastedeskin täysin vastaisi tarkoitustaan.¹

Valtionavustus oli kuitenkin, kuten mainittu, luvattu vain viideksi vuodeksi. Niinpä oli mietittävä muita keinoja sunnuntaikoulun jatkuvaan ylläpitämiseen. — Asetuksen mukaan ei kolmena ensimmäisenä vuotena saanut sunnuntaikoulun oppilailta koota koulumaksuja. Näiden vuosien aikana oli valtionavustuksen turvissa hankittava kokemusta koulun ylläpidosta ja sen jälkeen päätettävä, oliko ja kuinka suuria oppilasmaksuja tarpeellista koota.² — Ensimmäisen kerran käsittelee maistraatti asiaa vähän ennen määräajan loppua ja arvelee silloin olevan kohtuullista, että kisällit maksavat lukukaudelta 1 ruplan 20 kopeekkaa ja oppipojat 60 kopeekkaa.³ Lopullista päätöstä ei silloin sentään vielä tehty, sillä vuotta myöhemmin saapuu kuvernööriltä memoriaali, jossa maistraattia kehoitetaan kuvernöörille ilmoittamaan, kuinka kaupunki aikoo valtionavustuksen loputtua selviytyä sunnuntaikoulun ylläpidosta ilman oppilasmaksuja, sekä mistä ajasta lähtien ja kuinka suurina oppilasmaksut voitaisiin koota rasittamatta oppilaita.⁴ — Taaskin oli porvaristolla esitettävänä monenlaisia syitä rasituksen vierittämiseksi pois kaupungin kassalta: yleensä oli kaupungin asujaimisto niin vähävaraista, että monet eivät kyenneet suorittamaan kruunun- ja kunnallismaksujaankaan, kaupun-

¹ Porvariston anomus keisarille (liite v:n 1842 maistr. tuomiokirjaan).

² Keis. asetus sunnuntaikoulujen per. 19/1 1842.

³ Maistr. tuomiok. 2/4 1845, § 10.

⁴ Kuvernöörin memoriaali v:lta 1846, n:o 392.

gin kassa oli velassa jne. Kuten ennen, oli taaskin sunnuntaikoulun avustamisen esteenä myös se, että porvaristo samassa kokouksessa jo oli sitoutunut suorituksiin ala-alkeiskoulun hyväksi, suostumalla kaupungin kassasta maksamaan ala-alkeiskoulun köyhimpien oppilaitten sisäänkirjoitus- ja vuosimaksut, mikäli nämä eivät saisi ilmaiseksi nauttia opetusta. Vedoten siihen, ettei sunnuntaikoulun oppilaita, joista suurin osa oli toimessa, voitu katsoa aivan varattomiksi, päätti porvaristo vahvistaa aikaisemman päätöksensä ja ehdottaa, että kisällien on joka lukukauden alussa maksettava 1 rupla 20 kop. ja oppipoikain sekä palvelijain 60 kop., kaikki hopeassa. Näiden maksujen suorittamisen, josta työnantajat olisivat vastuussa, tulisi alkaa viimeistään vuoden 1847 alussa.¹

Niihin perusteluihin, joilla maistraatti koettaa päästä suorittamasta sunnuntaikoulun kustannuksia, jotka eivät olleet vallan suuret, on syytä kiinnittää huomiota. Joskin syyt pohjautunevatkin — vaikkakin epäilemättä jonkin verran väritettyihin — tosiasioihin, ne osoittavat kuitenkin, ettei vielä osattu panna suurta painoa varsinaisen kansan opettamiseen. Samoin se, että ala-alkeiskoulun asiat aina käsitelään, niin tähän asti kuin tästä eteenpäinkin, juuri ennen kuin sunnuntaikoulun kustannusasiat tulevat esille, osoittaa, että maistraatti, jossa istui porvariston parhaimmistosta valittuja, oli kyllä valmis toimimaan niin, että heidän ja heidän vertaistensa lasten koulunkäynti turvattiin ja sitä helpotettiin, mutta ettei tämä kouluharrastus vielä yltänyt varsinaisen kansanopetuksen alalle.

Edellämainitun mukainen lausunto sunnuntaikoulun kustannusten suorittamisesta lähetettiin Tornion Oulun läänin kuvernöörille, joka puolestaan lähetti sen, kuten muidenkin kaupunkien maistraattien lausunnot, Teollisuushallitukselle. Näin kootun aineiston perusteella senaatti käsitteli asiaa, ja tuloksena oli keisarillinen asetus kesäkuun 9 p:ltä v. 1847, joka lopullisesti määritteli kiistaa aiheuttaneet maksut. Suu-

¹ Maistr. tuomiokirja 18/3 1846, § 7.

remmissa kaupungeissa ne tulivat olemaan 70 kop:sta 2 ruplaan hopeata, mutta kaikkein pienimmissä, Tornio niiden joukossa, vahvistettiin oppilasmaksuksi 40 kop. hopeata kisälleille ja heidän vertaisilleen sekä 20 kop. hopeata oppipojille ja muille, jotka voitiin rinnastaa heihin. — Vaikka asetuksessa tammikuun 19 p:ltä v. 1842 valtionavustuksen saannille merkitty määräaika, 5 vuotta, jo olikin kulunut umpeen, määrättiin avustukset maksettavaksi kuitenkin vielä kymmenen vuotta eteenpäin.¹ Oppilasmaksu oli siis vahvistettu huomattavasti pienemmäksi, kuin Tornion maistraatti oli ehdottanut, mikä varmaankin johtui siitä, että valtionavustus edelleen pysytettiin.

Asetus jätti tarkemmin määräämättä, kenen velvollisuutena oli oppilasmaksujen suorittaminen, tyytyen viittaamaan vain erilaisiin mahdollisuuksiin. Työnantajat ja heidän alaisensa voivat keskenään sopia asiasta, myös kaupungin hallinto ja porvaristo voivat, jos asiasta vapaaehtoisesti sopivat, vapauttaa oppilaat lukukausimaksuista, tietenkin kaupungin oman kassan kustannuksella.¹ — Tätä kohtaa käsitteli maistraatti vielä kerran, nimittäin kesällä 1848, jolloin se lopullisesti päätti olla vapauttamatta sunnuntaikoulun oppilaita lukukausimaksujen suorittamisesta; kuitenkin piti jokaisen oppilaan isäntävään vastata maksujen suorittamisesta, ja isäntäväki puolestaan sai harkita, ottavatko he korvausta oppilailta vai eivätkö.² — Näin oli kaupungin siis lopullisesti onnistunut saada tämän oppilaitoksen aiheuttamat menot omalta kohdaltaan mahdollisimman pieniksi.

Myöhemminkin käy selville, ettei porvaristo muuttanut sen herkemmäksi avaamaan kukkariaan sunnuntaikoulun tarpeitten tyydyttämiseksi. V. 1858 oli kysymyksessä uuden asetuksen mukainen koulun laajentaminen, jota varten kuvernööri oli lähettänyt ehdotuksen. Asiaa oli porvariston keskuudessa ilmeisesti käsitelty, mutta asetettu hylkäävälle kannalle sekä perusteltu päätöstä sillä, että »sanottua koulua

¹ Keis. asetus kesäkuun 9 p:ltä v. 1847.

² Maistr. tuomiok. 5/7 1848, § 70.

oli turha laajentaa, kosk'ei siellä kuitenkaan kukaan mitään opi». ¹ — Perustelu oli kantautunut sunnuntaikoulun opettajan, J. Fr. Thauvoninkin, korviin, ja se sai hänet lähettämään jyrisevän kirjelmän siihen maistraatin kokoukseen, jossa asia piti lopullisesti päätettämän. Puhuttuaan ensin suunsa puhtaaksi siitä, mitä hän arvelee henkilöistä, jotka asiaa tunteematta ovat kuitenkin kärkkäitä arvostelemaan, hän toteaa, että osoittaa »mitä suurinta vastuuttomuutta kaupungin etujen valvonnassa ja mitä karkeinta kiittämättömyyttä hallituksen uhrauksia kohtaan, jos porvaristo nyt kieltäytyy suostumasta laajentamiseen, vaikka sen aiheuttamat kustannukset, muutamia kymmeniä hopearuplia, eivät koko kaupungin verotuksessa tunnu missään». ² — Ihmeellistä on, että maistraatti kuitenkin hylkäsi ehdotuksen. ³ — Eiköhän vain liene syynä ollut taaskin ala-alkeiskoulun juuri vähää ennen vaatimat kustannukset? Muutamaa kuukautta aikaisemmin oli näet Thauvon lähettänyt maistraatille kirjelmän, jossa erinäisten asetusten perusteella vaadittiin laajoja korjauksia ala-alkeiskoulun rakennuksiin ⁴, ja näihin oli maistraatin ollut pakko suostua. ⁵ — Vieläkin kerran on asia esillä. Memoriasaan maaliskuun 22 p:ltä v. 1859 antaa kuvernööri uudelleen kehoituksen sunnuntaikoulun laajentamiseen. Nytkin maistraatti sen hylkää selittäen, ettei porvaristolla ole sellaiseen varaa. ⁶ — Varattomuus täytyy lopultakin uskoa vain näennäiseksi syyksi, sillä muutama kymmenen ruplaa, johon määrään Thauvon mainitsi kustannusten nousevan, oli todella merkityksetön summa. Todellisena syynä oli se, ettei porvaristo vielä osannut antaa arvoa tällaiselle koululle.

O p e t t a j a t j a h e i d ä n p a l k k a u k s e n s a. Sunnuntaikoulun ensimmäiset opettajat olivat pappeja, kaupungin kappeliseurakunnan apulaisia. Papiston jälkeen opet-

¹ Syytös käy ilmi vain Thauvonin kirjelmästä, maistraatin pöytäkirjat ovat näinä aikoina melkoisen puutteelliset.

² Thauvonin kirjelmä maistraatille lokak. 18 p:ltä 1858.

³ Maistr. tuomiokirja 25/10 1858, § 96; Keis. asetus 29/12 1858.

⁴ Maistr. tuomiok. 26/6 1858, § 38.

⁵ » » 16/6 1858, § 54.

⁶ » » 4/4 1859, § 43.

tajantoimi siirtyy vakinaisesti ala-alkeiskoulun opettajistolle. V. 1876 joutuvat koulun opetuksesta huolehtimaan kansakoulunopettajat, joiden hoidossa koulu toimii loppumiseensa asti.

Opettajain palkkaus näyttää olleen parhaasta päästä sopimusluontoinen. Thauvon mainitsee saaneensa 40 rupl. vuodessa. Ainoa vertauskohta, mikä meillä on käytettävissämme, on Kajaanin sunnuntaikoulu, jonka opettajan Thauvon mainitsee saavan niin ikään 40 ruplaa vuodessa, sekä sen lisäksi vapaat puut ympäri vuoden. Sellaisia luontaisetuja ei Torniossa ollut.¹ — Kun maist. Fr. Mellenius tulee Thauvonin rinnalle toiseksi opettajaksi sunnuntaikouluun (v. 1862), maistraatti myöntää hänelle palkkaa 20 ruplaa vuodessa.² — V:sta 1864 lähtien maksetaan palkkaa 60 mk lukukaudelta ja v:n 1876 syksystä lähtien vihdoin 100 mk lukukaudessa.³

O p p i a i n e e t. Koulun perustamisasetuksessa määritellään sen oppiaineet lyhyesti määräämällä kisällejä ja oppipoikia ohjattavaksi kristinopissa sekä kirjoitus- ja laskutaidossa. Asetukseen liittyi ankaria pykäliä, jonka mukaan oppipoika ei pääse kisälliksi tammikuun 1 p:n v. 1845 jälkeen, ellei hän voi esittää todistusta siitä, että hänellä on tyydyttävät tiedot uskonopissa, että hän osaa kirjoittaa lukukelpoista käsialaa sekä laskea neljä yksinkertaista laskutapaa. Tosin oli varauksena merkitty, että erinomainen kätevyys ammatissa oikeutti ilman edellämäinittuja tietoja ja taitojakin pääsemään kisälliksi; samaan oikeutti myös ennen vuotta 1845 saavutettu 30 vuoden ikä. — Siirtymiseen kisällistä mestariksi liittyivät samat vaatimukset, ja lisäksi vaadittiin vielä piirustustaitoa. Piirustuksen opetus oli niissä kaupungeissa, joissa ei asetus sitä erikseen määrännyt sunnuntaikoulun opetussuunnitelmaan, Tornio näitten joukossa, annettava jollekin muulle kaupungin koululaitokselle.⁴

¹ Maistr. tuomiok. 21/12 1864.

² » » 2/3 1862, § 13.

³ Sunnuntaikoulun kuitteja ym.

⁴ Keis. asetus 19/1 1842.

Edellä mainittu sunnuntaikouluja koskeva asetus kesäkuun 9 p:ltä v. 1847 laajentaa huomattavasti näiden koulujen opetusohjelmaa. Ainakin väkirikkaimmissa kaupungeissa oli lisäksi opetettava raamatunhistoriaa, mittaussoppia ja mekaniikan perusteita, isänmaanhistoriaa, maantiedettä ja yksinkertaista kirjanpitoa.¹ Vieläkin kerran, nim. keis. asetuksella 29/12 1858, pyritään sunnuntaikoulujen opetussuunnitelmaa suuresti laajentamaan. Mutta ainakin Tornion kohdalta jäivät asetuksen määräykset, kuten edellä on selvitetty, käytännössä toteuttamatta.²

V:n 1845 alusta alkaa maistraatin pöytäkirjoissa esiintyä kisa- ja mestarihakemusten liitteinä myös sunnuntaikoulun todistuksia, joissa asianomainen opettaja todistaa hakijan täyttävän asetusten edellyttämät pätevyysvaatimukset. Nämä todistukset ovat kaikki saman mallin mukaan laadittuja, joten riittää, kun otamme niistä esimerkiksi yhden. — Värjärioppilas Johan Westerberg hakee kisälliksi ja esittää maistraatille Fr. Melleniuksen antaman todistuksen: »Johan Westerberg on ollut sunnuntaikoulun oppilaana 1/1 1843 lähtien (todistus päivätty 11/5 1845). Hän laskee välttävästi neljä yksinkertaista laskutapaa kokonaisilla luvuilla, kirjoittaa hitaasti, sekä on käyttäytynyt hiljaisesti ja säädyllisesti.»

Kun opetusaineiden lukumäärää joidenkin toimintavuosien jälkeen määrätään lisättäväksi, kuten edellä on mainittu, katsoi Tornionkin sunnuntaikoulu asiakseen niin tehdä. Ainakin raamatunhistoria ja maantiede liitetään oppiaineisiin. V. 1858 saa värjärioppilas Frans Oskar Melander todistuksen, jossa mainitaan hänen »osoittaneen paitsi kiitettävää käytöstä ja ahkeruutta myöskin kiitettävää edistymistä kirjoituksessa, laskennossa, raamatunhistoriassa ja maantieteessä».³

Todistuksista voi myös huomata, että yksityisten opetusaineiden käsittelyä aikaa myöten syvennetään. Kultasepän-

¹ Keis. asetus 9/6 1847.

² » » 29/12 1858.

³ Maistr. tuomiokirja 6/12 1858.

oppilas Petter Kajander hakee kisälliksi v. 1862 ja antaa maistraatille sunnuntaikoulutodistuksensa, jossa maisteri Thauvon vakuuttaa hänellä olevan »tyydyttävät tiedot maattisessa ja fyysisissä maantieteessä ja raamatunhistoriassa», sekä hänen kykenevän »laskemaan neljä yksinkertaista laskutapaa kokonaisilla luvuilla ja laatuluvuilla sekä kirjoittamaan tyydyttävästi».¹

Koulun käyttämistä opetusvälineistä ja oppikirjoista antaa jotakin selvyyttä pari säilynyttä kuittia. V. 1860 on opetusvälineeksi ostettu »maapallo». Samana vuonna on oppikirjoiksi hankittu »Biblian historioita suomen kielellä» ja »Kurs i Geografin». Seuraavana vuonna hankitaan »Aritmetik», »Ensimmäiset alkeet» ja »Biblia Historia».²

Suomenkielisiä oppikirjoja on nähtävästi otettu käyttöön sitä mukaa kun niitä koulun myöhempinä toimintavuosina ilmestyi. Muuten on käytetty ruotsalaista, Jollei oppilas kyennyt seuraamaan ruotsalaista kirjaa, hän sai varmaan tyytyä painamaan muistiinsa asiat tunnilla opettajan esityksen pohjalla.

O p p i l a a t. Kouluun vuosittain ilmoittautuneitten oppilaitten lukumäärästä antaa säilynyt matrikkeli tietoja. Ne on syytä jäljentää tähän, koska ne antavat jonkinlaisen kuvan oppilasmäärästä eri vuosina:

v. 1843 ilmoittautuu	30 opp.	v. 1854 ilmoittautuu	7 opp.
—44	» 6	—55	» 15
—45	» 15	—56	» 12
—46	» 29	—57	» 15
—47	» 18	—58	» 7
—48	» 15	—59	» 14
—49	» 6	—60	» 7
—50	» 31	—61	» 16
—51	» 14	—62	» 15
—52	» 24	—63	» 9
—53	» 15	—64	» 16

¹ Maistr. tuomiokirja 3/3 1862, § 12.

² Sunnuntaikoulun kuitteja ym.

v. 1865 ilmoittautuu	16 opp.	v. 1875 ilmoittautuu	18 opp.
—66	» 13	—76	» 14
—67	» 14	—77	» 10
—68	» 3	—78	» 12
—69	» 7	—79	» 11
—70	» 15	—80	» 12
—71	» 6	—81	» 6
—72	» 5	—82	» 7
—73	» 8	—83	» 10
—74	» 23	—84	» 3

Koulun toiminnan ensi vuosina on matrikkeliin merkitty myöskin, miten kauan oppilaat viipyivät koulussa. Niiden merkintöjen perusteella on laadittu allaoleva taulukko, josta voi nähdä, miten kauan oppilaat koulussa keskimäärin viipyvät, sekä lisäksi laskea koulun oppilasmäärän muutamina alkuvuosina:

Vuonna	L u k u k a u s i a													Ilmoittautuneet
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
1843	14	3	3	1	4	2	—	1	1	—	—	—	1	30
—44	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—45	4	3	3	—	—	2	2	—	1	—	—	—	—	15
—46	10	4	8	1	1	2	—	—	1	2	—	—	—	29
—47	9	5	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	18 ¹
—48	10	—	3	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	15
—49	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 ²

Edellisestä taulukosta voimme, kuten mainittu, helposti laskea koulun oppilasmäärän alkuvuosina. (Jos esim. on määrättävä koulun oppilasmäärä v. 1846, on laskettava yhteen mainittuna vuonna ilmoittautuneet, v. 1843 ilmoittautuneista ne, jotka ovat viipyneet koulun kirjoissa vähintään 7 lukukautta, v. 1844 ilmoittautuneista vähintään 5 lukukautta olleet, jne.)

¹ (yhden oppilaan eroamisaikaa ei ole merkitty)

² (kahden oppilaan eroamisaikaa ei ole merkitty)

V. 1843	—	30 opp.	v. 1847	—	40 opp.
—44	—	19 »	—48	—	28 »
—45	—	25 »	—49	—	18 »
—46	—	40 »			

Koulun oppilasmäärästä sen myöhempinä toimintavuosina voi päätellä, kuten mainittu, vain yleisesti eri vuosina ilmoitautuneitten lukumäärästä. Kuten luettelosta ilmenee, pyrkii heidän lukumääränsä, pieniä nousukohtia lukuunottamatta, noudattamaan laskusuuntaa. Kun ilmoitautuneista suuri osa epäilemättä myöhempinä vuosina, kuten aikaisempinakin, erosi jo ensimmäisen lukukauden jälkeen, on oppilasmäärän ennätykset varmaan saavutettu koulun alkuvuosina.

Koulu oli perustettu juuri käsityöläisten opintarvetta varten. Eri mestareitten oppipojat muodostavatkin oppilaskoukon pääaineeksi, kuten taulukko osoittaa. Vain an harvoin tavataan joukossa kisällejä, ja vain kerran on eräs sorvarimestari uskaltanut istumaan koulunpenkille alaisensa rinnalle.

Kiintoisaa on myös tarkastaa, kuinka koulu täytti kaupungin köyhemmän väestön lasten ja palvelusväen opintarvetta ja siis toteutti porvariston perustamiskokouksessa julkituomia ajatuksia. Kun tarkastelee taulukon kahta viimeistä saraketta, huomaa, että koulun oppilaista muodostavat todella sangen huomattavan osan sellaiset, joiden ammattia ei ole ilmoitettu. Varmaa on, että tällaiset pääasiassa olivat juuri köyhien lapsia. Sen voi todeta jo siitäkin, että tähän ryhmään kuuluvat ovat yleensä iältään paljon nuorempia kuin muut oppilaat. (Epäilemättä on kuitenkin huolimaton nimikirjaan vieminen joissakin tapauksissa lisännyt tämän ryhmän lukumäärää.) — Hyvin vähäisessä määrässä on sitä vastoin ollut kaupungin palvelusväki koulussa edustettuna, minkä kyllä voikin ymmärtää. Heille ei keisarillinen asetus määrännyt mitään koulunkäyntivaatimuksia kuten ammattityöntekijöille; he olivat myös jo itseään elättävinä vapautuneet vanhempainsa holhonnasta, ja isäntäväki harvoin esitti niin voimallisia vaatimuksia, että se olisi saanut mokomaan urak-

kaan kuin koulunkäyntiin ryhtymään vapaa-aikoina. Rippikoulu oli ja pysyi heille edelleen ainoana välttämättömästi suoritettavana kouluna, koska se antoi suorittajilleen erinäisiä tarpeellisia oikeuksia.¹

Sunnuntaikoulun oppilaitten ammatillinen ryhmitys:

Vuosi	Suutarin oppip.	Seppän oppip.	Nahkurin oppip.	Kultaajan oppip.	Puuseppän oppip.	Vaskenvalajan oppip.	Sorvaajan oppip.	Kelloseppän oppip.	Kaluseppän oppip.	Muurarin oppip.	Värjärin oppip.	Kupariseppän oppip.	Räätälin oppip.	Maalarin oppip.	Käsineentekijän oppip.	Satulaseppän oppip.	Kultaseppän oppip.	Palvelusväkeä	Ammattia ei ilmoitettu
1843	6a)	—	7a)	—	2	—	1	—	3	—	2	—	1	—	1	1	—	—	6
44	—	—	2a)	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—
46	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	1	—	3	2
46	3	3	4	1	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	13
47	3a)	—	1	—	1	2	1b)	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	1	6
48	1	2a)	3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1a)	—	—	—	—	—	6
49	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1a)	—	—	—	—	—	—	—	2
50	2	2	8	—	2	—	—	1	—	—	3	—	—	—	—	—	1	2	10
51	—	—	4a)	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	2	1	1	2
52	—	—	5	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	2	1	1	11
53	—	—	4	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	4
54	—	1	—	—	3	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1
55	—	—	3	—	1	—	1	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	6
56	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	10
vuosilta 1857—67 ei ole merkintöjä.																			
68	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
69	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	3	1
70	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	5	5
71	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2
72	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
vuosilta 1873—75 ei ole merkintöjä.																			
76	—	2	3	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	1	1	—	3
77	2	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	2
78	1	3	2	—	3	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—
79	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	6
80	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	1	—	5
81	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1
82	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1
83	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	5

Huom. 1. Numerojen oikeassa yläkulmassa oleva merkintä a) merkitsee: joukossa yksi kisälli; merkintä b) merkitsee: joukossa yksi mestari.

Huom. 2. Taulukko on epätarkka, johtuen huolimattomista ja puutteellisista nimikirjaan vienneistä, mutta antaa kuitenkin summittaisen kuvan oppilaitten ammatillisesta ryhmityksestä.

¹ Kaikki edellä olevat oppilastilastot on laadittu Sunnuntaikoulun oppilasmatrikelin perusteella.

Saattoipa oppilaitten saannissa tulla tosi vaikeuksiakin eteen. Niinpä valittaa Thauvon v. 1866, että hän oli kuuluttanut kirkossa syyslukukauden alkavaksi syyskuun 2 p:nä, vieläpä antanut kehoituksen kaikille mestareille, joilla oppipoikia oli, lähettää nämä kouluun. Tuloksena oli kuitenkin, ettei ketään saapunut, Thauvon vaati maistraattia ryhtymään pakkotoimenpiteisiin lukuhalun lisäämiseksi. — Maistraatissa tämän asian johdosta käydystä keskustelusta on syytä poimia pari kohtaa, jotka tarjoavat vertauskohtia vastaavanlaatuisiin tapauksiin muissa kaupungeissa. — Raatimies Nikander muistelee nuoruusvuosiaan, jolloin hän, 1850-luvulla, kävi sunnuntaikoulua Kuopiossa. Siellä oli opettaja selittänyt, että valtiopäivät Ruotsin vallan aikana olivat päättäneet, että kaupunginpalvelijan oli tuotava tunnille oppilas, joka syyttä oli jäänyt pois, ja oppilaan oli tästä palveluksesta maksettava kaupunginpalvelijalle 30 kop. — Ainakin kaksi oppilasta muisti Nikander tällä tavoin tuoduksi sunnuntaikouluun. — Raatimies Liljebäck taas oli käynyt sunnuntaikoulua Oulussa. Siellä oli säädetty, että jos oppilas laiminlöi koulun sunnuntaina, hänen oli ne tunnit suoritettava viikon aikana. Tarkistuksen vuoksi annettiin jokaiselle oppilaalle käteen paperilippu todistukseksi läsnäolosta. — Näyttää siis joissakin kaupungeissa viljellyn painostus- ja pakotuskeinojakin. Tornion maistraatti ei kuitenkaan katsonut voivansa sellaisia käyttää.¹

Ainoana pakotuksena koulunkäyntiin pysyi siis Tornion oppipojille ja kisälleille ne edellämainitut määräykset, jotka katkaisivat nousun ammattiuralla, ellei asianomainen kyennyt osoittamaan määrättyjä tietoja ja taitoja. Aikakirjat todistavat, että näitä määräyksiä Tornion maistraattikin kylmästi sovelsi tarpeen vaatiessa. Siitä otettakoon pari esimerkkiä. —

Heti asetuksen määräysten voimaan tultua hakee mestari-oikeutta värjärinsälli Karl Gustaf Matlein, mutta koska hänen tietonsa kristinopissa ja taitonsa laskennossa ja kirjoituksessa

¹ Maistr. tuomiokirja (konsepti) 10/10 1866, § 121.

ovat vajavaiset, anomus hylätään, vaikka maistraatti täysin hyväksyykin hänen ammattitaitonsa.¹ — Yhtä surullisesti kävi kengittäjänsällä J. F. Rönnbäckin mestariksi tulohaa-veitten. Hän oli jo 17 vuotta tehnyt työtään kaupungissa osaksi mestarien luona, osaksi omin päin, mutta kun hän ei hänelle myönnettyjen kahden koevuoden aikanakaan kyennyt säilyttämään pysyvästi mielessään kristinopin kappaleita sekä lasku- ja kirjoitustaitoa, porvaristo hylkäsi armotta hänen hakemuksensa. Vasta Rönnbäckin uusi, nöyrä anomus hellytti porvariston mielen, ja Rönnbäckille annettiin oikeus edelleen työskennellä kaupungissa, mutta ilman minkäänlaisia porvarioikeuksia.²

Ennen kuin jätämme tämän oppilaitoksen, on paikallaan lyhyesti arvioida sen tuloksia Tornion alemman porvariston opettajana ennen kansakoulun toimintakauden alkamista. Niitä tuloksia ei voi laskea suuriksi, olihan koulu toiminnassakin vain sunnuntaisin, ja oppilasmäärä pysyi sangen vaatimattomana. — Oppilaitten edistymisestä ei myöskään muutamien säilyneitten todistuksien perusteella voi mennä suuria arvailemaan. Pätevin arvostelu siitä on varmaan sunnuntai-koulun monivuotisen opettajan, maisteri Thauvonin vastaus, jonka hän edellä mainitussa kirjelmässään antaa porvaristolle, joka syytti koulun opetuksen tuloksettomuutta: »On kyllä totta, että osa oppilaista on vähän edistynyt, mutta syynä on kokonaan ollut se, että he ovat epäsäännöllisesti käyneet koulussa, ja useimmat näistä vielä lopettaneet koulunkäyntinsä, ennen kuin ovat hallinneet kurssinsa. Niiden puolesta taas, jotka säännöllisesti ovat käyneet koulua ja suorittaneet määrätyt kurssit, voin hyvällä omallatunnolla vakuuttaa, että he välttävästi hallitsevat kaikki ne oppiaineet, joita koulussa on opetettu.»³

Vaikka tulokset saattoivatkin monen kohdalta jäädä sangen mitättömiksi, on sunnuntaikoululla kuitenkin ollut suuri

¹ Maistr. tuomiokirja 11/11 1845.

² » » 1/5 1846; 26/10 1846; 17/4 1848, § 42; 5/6 1848, § 56 b.

³ Thauvonin kirje 18/10 1858.

merkitys Tornion kansanopetuksen historiassa, olihan se ensimmäinen järjestetty oppilaitos sillä alalla.

Huom. Täydennyksen vuoksi mainittakoon, että keis. asetus 25/11 1885 muutti aikaisemmat sunnuntai- ja iltakoulut käsityöläiskouluiksi. Muutos saatiin kuitenkin suorittaa vähitellen. V:n 1889 syysluku-kaudesta lähtien jatkoi Tornion sunnuntaikoulu toimintaansa »Tornion kaupungin alhaisempi Käsityöläiskoulu»-nimisenä. Tässä uudessa vaiheessaan se aloitti toimintansa asetuksen mukaisesti laajennettuna. — Koulu jatkoi toimintaansa kevätlukukauden loppuun v. 1926, jolloin se silloisen johtajansa kuoltua itsestään lakkasi.

Tornion kansakoulun perustaminen ja alkava toiminta.

On turha jatkaa tällaisen kirjoitelman pituutta yleiskatsauksilla, jotka kirjallisuudesta ovat helposti jokaisen saavutettavissa. Siksi tässä sivuutamme kansakouluuutteen kehityksen vaiheet Suomessa viitaten vain sitä asiaa käsitteleviin yleisesti tunnettuihin teoksiin ja käymme suoraan selostamaan kansakoulun perustamisvaiheita Torniossa.

P e r u s t a m i s p u u h a t: Kirjelmässään toukokuun 12 p:ltä v. 1871 oli Oulun läänin kuvernööri kehoittanut kaupunkilaisia ryhtymään toimenpiteisiin kansanopetuksen järjestämiseksi kaupungissa. Porvaristo oli kutsuttava koolle neuvottelemaan yhden tai kahden kansakoulun perustamisesta kuntaan. Puuhaan oli ryhdyttävä ennen kuluvan vuoden loppua.¹

Kokoukseen, joka pidettiin kesäkuun 12 p:nä, oli saapunutkin runsaasti kaupungin asukkaita, jotka kaikki lyhyen neuvottelun jälkeen yhtyivät piirilääkäri Fogelholmin tekemään päätösehdotukseen, että kansakoulun perustaminen oli mitä tärkein toimenpide kaupungille, mutta koska porvaristo oli täysin valmistumaton tämän kysymyksen käsitteelyyn ja ratkaisuun, oli asetettava valiokunta, jäsenenä asian-tuntevia henkilöitä, valmistamaan ehdotusta. Valiokunnan luli kiireimmiten esitellä ehdotuksensa maistraatille. Jäseniksi nimettiin siihen rovasti Erik Ulrik Castren, tohtori Karl

¹ Kuvernöörin kirje 12/5 1871.

Fogelholm, maisteri Fredrik Mellenius, raatimies Johan Åström nuorempi, apteekkari Zachris Wacklin ja rajaviskaali Karl Nyman.¹

Jo lokakuun lopulla oli valiokunnalla suunnitelma valmiina maistraatille esitettäväksi. — Ehdotuksen tekijöillä oli mm. ollut mietittävänä, mistä saadaan tarpeelliset varat koululle. Porvariston tuli nyt harkita, oliko kaupungin kassasta myönnettävä 2 000 mk, jonka summan komitea oli esittänyt tarpeelliseksi koulun aloittamiselle; mainitulla summalla oli hankittava kouluun kalustoa, opetusvälineitä, kirjoja ym. Opettajain palkkaamiseen ja koulun jatkuvaan ylläpitoon piti luovuttaa kaksitoista maaosuutta kaupungin lahjoitusmaasta. Niistä oli kolme tynnyrinalaa kaupungin välittömästä läheisyydestä erotettava puutarhamaaksi koululle. — Tähän esitykseen tulevan koulun talouden järjestelystä yhtyi porvaristo yksimielisesti.²

Näihin ensimmäisiin otteisiin pysähtyi kansakoulun perustamispuuha pitkäksi ajaksi, kerrassaan muutamiksi vuosiksi. Ei sentään aivan kokonaan. Väli vuosina koetetaan ilmeisesti kartuttaa kassaa, josta perustamiskustannukset oli suoritettava. — Kuten edellä on mainittu, porvaristo oli päättänyt uhrata etujaan koulun hyväksi määräämällä 12 maa-arpaa lahjoitusmaasta koulun tarpeisiin käytettäväksi. — Tämä maa-arpa-asia ansaitsee pienen lisämaininnan. Tornion kaupunki oli perustamisensa yhteydessä ja myöhemminkin erikoisilla lahjakirjoilla saanut maata, joka oli sitten jaettu osuuksi eli arpoihin. Näitä arpoja oli jaettu porvaristolle viljeltäväksi halpaa vuokraa vastaan. Myöskin kaupungin virkamiesten palkkaetuihin kuului yksi pelto- ja yksi niittyarpa kullekin, pormestarille kuitenkin kolme arpaa kumpiakkin.³ — Poismuuttojen, kuolemantapausten jne. johdosta oli joitakin arpoja aina vapaina, ja näistä oli nyt koululle erotettava sovittu määrä. Heti v:n 1871 lopulla pidetyssä kokouksessaan

¹ Maistr. tuomiokirja 12/6 1871, § 55.

² Maistr. tuomiokirja 30/10 1871, § 92.

³ V. Perälä: Lehtiä Tornion kaup. historiasta, (Tornio 1621—1921, s. 13).

porvaristo määräsi koulun tarpeeksi peltoarvat n:ot 9, 34, 44, 53, 64, 65, 69, 83 ja 13 ja niittyarvat n:ot 31, 44, 60, 67, 49, 90, 86, 76 ja 50, sekä näiden lisäksi sillä kertaa vapaina olevat, muutoin pormestarin palkkaukseen kuuluvat kolme pelto- ja kolme niittyarpaa. — Kaikki nämä maa-arvat oli v:n 1872 alusta vuokrattava perustettavan kansakoulun hyväksi. Maistraatille myönnettiin oikeus seuraavina vuosina uudelleen järjestellä näitä arpoja, silmämääränä edellämäinitun puutarha-maan muodostaminen koululle.¹

Seuraavina vuosina koululle varattujen arpojen järjestysnumerot jonkin verran muuttuvat.

Lahjoitukset kansakoulu varten: Koska edellä juuri on ollut puheena taloudellisten mahdollisuuksien järjestäminen tulevalle kansakoululle, on syytä tähän kohtaan liittää parin lahjoitusrahaston esittely, varsinkin koska niistä toinen, jälkimmäisenä käsiteltävä, aivan ratkaisevasti vaikuttaa kansakouluasiain järjestelyyn Torniossa.

Piirilääkäri C. R. Ehrström oli jo v. 1856 lahjoittanut rahasumman, määrältään 36 ruplaa 94 kop. hopeata perusrahasutoksi kaupunkiin vastaisuudessa rakennettavalle pikkulasten koululle, mikä summa oli korkoa kasvavaksi talletettu Oulun kaupungin säästöpankkiin. — Yhdeksän vuotta myöhemmin kihlakunnan tuomari Niilo Ekström jättää maistraatille kirjelmän, jossa hän ilmoittaa omasta puolestaan liittävänsä mainittuun Ehrströmin rahastoon 50 mk. — Samoihin aikoihin on raatimies Dahlman koonnut pienen rahaston, joka on talletettu nimellä »Tornion kaupungin pikkulasten koulurahasto». Myös tämän rahaston kartuttamiseksi jättää Ekström 50 mk.² — Nämä rahastot on sittemmin yhdistetty tileissä kulkemaan »Ehrströmin rahastona», jonka suuruus koulun perustamisen aikoina oli 4 000 mk ja jonka korot käytettiin kansakoulun hyväksi.

Paljon valtavampi oli toinen näihin aikoihin tehty lahjoitus, valistusharrastuksistaan tunnetun torniolaisen kauppiaan ja

¹ Maistr. tuomiokirja 18/12 1871, § 113.

² Maistr. tuomiokirja 4/12 1865, § 156, ja siihen liittyvä allegaatti.

raatimiehen, Johan Matias Porthanin, testamentti, (päiväty 16/10 1868). — Johan Matias Porthan oli Itämaisen sodan aikana ja sen jälkeen kaupallaan ja kauppalaivoillaan päässyt sangen varakkaaksi mieheksi. Hän kun oli naimaton, hän päätti jalomielisesti lahjoittaa melkein koko omaisuutensa Tornion kaupungin kansanlasten valistamiseksi. — Testamentin 5. kohta, jossa hänen jälkeensä jäävän omaisuuden pääasiallinen käyttö määritellään, kuuluu seuraavasti:

5:o Minun ja neitsy Kuljander'in (J. M. Porthanin vanha taloudenhoitajatar, jonka toimeentulosta hän myös oli testamentissaan huolehtinut) kuoltua tulee myös loput minun omaisuudestani, paitsi taloa ja ryytimaata, edullisimmalla tavalla muuttaa rahaksi, jotka rahat myös pannaan johonkin pankkilaitokseen, ja jonka jälkeen vihdoin koko pääoma, ynnä karttuneet korot, olkoot ne pankissa tai yksityisillä henkilöillä, jätetään Tornion kaupungin maistraatille, joka yksissä neuvoin kaupunki-kunnan jäsenten kanssa käyttää vuotuisen koron näistä varoista yleisen ja ajan vaatimuksia vastaavan köyhäin- eli kansakoulun perustamiseen ja ylläpitämiseen varattomia poikia ja tyttöjä varten Tornion kaupungissa ja pitää, minun toivomukseni mukaan, yllämainittu omistamani talo ja tontti n:ot 4 ja 5 tämän kaupungin ensimmäisessä korttelissa samaten käytettämän huoneustoksi edellämainitulle koululaitokselle, jota varten myös tonttia seuraava ryytimaa Rantakadun varrella määrätään.

K o u l u n s i j o i t t a m i n e n: Vaikka porvaristo olikin, kuten edellä on jo mainittu, myöntänyt melkoisen summan perustettavan kansakoulun kaluston, opetusvälineitten ym. hankkimiseen, ei asia ollut suinkaan vielä sillä ratkaistu. Edessä oli vielä »pitkä kanto kaskessa», nimittäin kysymys koulun sijoittamisesta, ts. huoneiston hankkiminen sille. — Kirkonkokous oli valtuuttanut maistraatin puheenjohtajan, pormestari Boströmin, yhdessä piirilääkäri Bergstedtin kanssa ryhtymään kaikkiin niihin toimenpiteisiin, jotka olivat tar-

peelliset, jotta koulu voisi alkaa toimintansa syksyllä v. 1874. — Oman koulutalon rakentaminen ei tietenkään tullut kysymykseen, olihan äsken mainitun testamentin mukaan kaupunki lähitulevaisuudessa saava talon, jota tuli käyttää juuri koulun huoneistoksi. Ainoa mahdollisuus oli joko ostaa taikka vuokrata jokin rakennus, joka oli siinä kunnossa, että sen vähäisillä uhrauksilla voisi sisustaa koulun tarvetta tyydyttämään. Kaksikin tällaista oli ehdolla porvariston kokouksessa, jossa edellämainitut valtuutetut asiansa esittivät. Toinen oli Välikadun varrella sijaitseva kultaseppä Bäckströmin talo, joka oli tarjona vuokralle. Se oli kuitenkin varsin rappeutunut, ja lisäksi tohtori Bergstedt vakuutti sen olevan terveydellisessä suhteessa aivan sopimattoman kansakoulun huoneistoksi. — Paremmiin miellytti porvaristoa ehdotus, että kaupunki ostaisi edesmenneen raatimies Erik Bergmanin talon n:o 1, kolmannessa korttelissa, joka oli myytävänä 7 000 markan hinnasta. Sitäkin suurempi syy oli porvaristolla myöntyä tähän kauppaan, kun mainittu talo kaupungin uuden asemakaavan mukaan olisi lähitulevaisuudessa kuitenkin ollut ostettava kaupungille, kuten pormestari arveli. Tohtori Bergstedt, joka oli asiantuntijana arvostellut tämänkin talon sopivaisuutta, esitti mielipiteenään, että talon yläkerran voisi melkoisen pienin uhrauksin sisustaa kouluksi. — Porvariston enemmistö oli asian kannalla pitäen kuitenkin talon ilmoitettua kauppahintaa liian korkeana. Neuvottelujen lopputuloksena oli viimein, että talosta päätettiin tarjota 4 000 markkaa. Pormestari Boström valtuutettiin lähtemään talon silloisen omistajan, kapteeni Johan Grapen luo Alakainuun (Neder-Kalix) pitäjään Ruotsiin kaupasta neuvottelemaan.¹ — Seuraavassa kokouksessa oli osto sitten lopullisesti päätettävä. Väliajalla oli pormestari Boström suorittanut hänelle annetun tehtävän. Omistaja olikin suostunut laskemaan kauppahintaa, ei kuitenkaan alle 5 000 markan. Porvariston mielipiteet kävivät kaupan suhteen eri suuntiin, toisten puoltaessa kaupan solmiamista,

¹ Maistr. tuomiokirja 27/4 1874, § 34.

toisten pitäessä hintaa liian korkeana, koska talo oli päästetty melko pahoin rappeutumaan. Tuloksena oli kuitenkin, että kauppa päätettiin viipymättä solmia, ja näin sai Tornion kansakoulu ensimmäisen sijoituspaikkansa.¹ — Talo oli vanha ja osittain rappeutunutkin, eikä sitä suuria liene kunnostetukaan ennen koulun siihen sijoittamista, koskapa jo ensimmäisen toimintavuoden jälkeen valitetaan, että koulutalon katto on niin pahoin rappeutunut, että vettä sataa sisälle ja turmelee talon.²

Koulun alkaminen: Koulun oli määrä aloittaa toimintansa 3-osastoisena valmistavana kouluna, kunnes sen toiminta voitaisiin laajentaa täydellistä kansakoulua vastaavaksi, mikä tapahtui v. 1876.³ Jo alussa tarvittiin kaksi opettajaa. Ensimmäinen saatiin siten, että rovasti Castrén kirjoitti neiti Selina Bodinille, joka par'aikaa lopetteli lukujaan Jyväskylän seminaarissa, kansakoulun perustamispuuhista Torniossa, kertoen samalla koulun ystäväin toivomuksen olevan, että neiti Bodin paikkakunnan lapsena ottaisi vastaan toimen perustettavan koulun opettajana. Johtokunta saikin myöntävän vastauksen, ja näin tuli neiti Bodin (myöhrva Jernstedt) koulun ensimmäiseksi opettajaksi ja hoiti tointaan sitten kokonaista 46 vuotta. — Työtoverikseen hän sai neiti Edit Bäckströmin, joka oli myös syntynyt ja kasvanut paikkakunnalla.⁴

Kansakoulun juhlalliset avajaiset toimitettiin vihdoinsyyskuun 5 p:nä v. 1874, jolloin rovasti Castrén vihki sen tarkoitustansa palvelemaan.

Koulu aloitti siis toimintansa raatimies Bergmanin talon ullakkokerroksessa, mikä oli tullut historialliseksi sen johdosta, että keisari Aleksanteri I oli ollut sinne majoitettuna Torniossa käydessään. — Koulun kalusto ja opetusvälineet eivät olleet vallan suurenmoiset. Oppilailta oli kullakin mustaksi maalattu pöytä ja irtotuoli; pöydällä paloi pimeänä

¹ Maistr. tuomiokirja 17/5 1874, § 38.

² Maistr. mietintö raastuvankokoukselle 1/11 1875.

³ Hist. muistikirja.

⁴ Rouva Jernstedtin (nti Bodinin) muistiinpanoja. (Kansak. ark.)

aikana kullakin oppilaalla oma kynttilänsä. — Kirjoituksessa ja laskennossa käytettiin kivitauluja ja »krihveleitä»; taulun pyyhkimistä varten riippui taulun reunassa nuoraan kiinnitettynä jäniksenkypälä, joka sylkemällä kostutettiin pyyhittäessä. — Koulusalin seinä kiersivät jyrkät penkit muita kuulijoita varten.¹

Ensimmäinen ohjesääntö: Edellämäinittu komitea oli laatinut uudelle koululle ohjesääntöehdotuksen, perustaen sen keisarilliseen asetukseen toukokuun 11 p:ltä v. 1866. — Kouluylhallitus hyväksyi sen elokuun 1 p:nä v. 1874. Tämän ohjesäännön määrittelemissä puitteissa aloitti toimintansa Tornion kansakoulu.

Luokkajako ja koulu aika: Koulu jaettiin kolmeen osastoon. Kaksi ensimmäistä osastoa olivat seka-luokkia, joissa pojat ja tytöt istuivat yhdessä. Oppiaika kesti ensimmäisellä luokalla vuoden, toisella kaksi. — Kolmannen osaston oppiaika kesti neljä vuotta, ja tällä ylimmällä asteella opetettiin poikia ja tyttöjä erikseen.² — Lukuvuosi alkoi syyskuun 1—5 p:n välisenä aikana ja loppui toukokuun 25 ja 30 p:n välillä. Erikseen oli määrätty joului-, pääsiäis- ja helluntailomat suunnilleen nykyisiä vastaaviksi.³

Viikkotunti-määrä oli nuoremmilla oppilailla 12 tuntia ja vanhemmilla 24.⁴ — Koulutunnit oli järjestetty siten, että ne koulun alkuaikoina toisella luokalla kestivät klo 9:stä aamulla yhtäjaksoisesti klo 1:een päivällä, ensimmäisellä luokalla klo 2—4 iltapäivällä. Parin vuoden päästä järjestys vaihtuu. Silloin jakaantuvat toisen luokan tunnit kahteen jaksoon: 9—11 ja 3—5; ensimmäisellä luokalla 11—1.⁵

¹ Opettaja K. J. Lundin laatima esitelmä koulun 50-vuotisesta toiminnasta, (käsikirj. kansak. arkistossa).

² Muodoltaan tällaisena koulu sitten toimi toistakymmentä vuotta. Syksyllä v. 1887 olivat yläkoulun opettajat laatineet uuden lukujärjestysehdotuksen, jossa he mm. esittivät, että koulu taas muutettaisiin sekakouluksi. Johtokunta hyväksyikin ehdotuksen, ja siitä lähtien on Tornion kansakoulu toiminut sekakouluna. (Kansak. johtok. ptk. 12/9 1887, § 1.)

³ V:n 1874 ohjesääntö, § 1—§ 14 ja Hist. Muistikirja.

⁴ Ens. päiväkirja ja Hist. Muistikirja.

⁵ » » » » »

Opetusaineet: Ohjesääntö määrittelee ensimmäisen luokan opetuksen tarkoitukseksi ensi kädessä lapsen totuttamisen järjestelmälliseen työskentelyyn. Sen tarkoituksena ei ole niinkään paljon puhtaan tietomäärän kartuttaminen kuin »järjen terävöittäminen, ymmärryksen herättäminen ja tunteen viljeleminen». Tämä on päämäärä, jonka saavuttamista silmälläpitäen opetus on järjestettävä. — Oppiennätykset sivuutetaan lyhyesti mainitsemalla vain, että lapsia tulee opettaa puhumaan oikein, lukemaan sisältä sekä kirjoittamaan kirjaimet ja numerot; kaikki tämä jätetään kuitenkin onnistumisen varaan.¹ — Opetusaineina olivat: uskonto, lukeminen, kirjoitus, laskento ja laulu.²

Toisella osastolla kuuluivat ohjelmaan seuraavassa mainitut opetusaineet ja oli niille varattu viikkotunteja seuraavasti:

Uskonnon opetus	3 tuntia
lukeminen ja kirjoitus	6 »
laskento	3 »
käsityö ja puutarhanhoito	3 »
piirustus	3 »
laulu	2 »
voimistelu	3 »

Kolmannen osaston opetusohjelma oli seuraavanlainen:

Uskonnon opetus	4 tuntia
suomenkieli	4 »
ruotsinkieli	2 »
maantiede ja historia	3 »
laskento ja mittausoppi	3 »
luonnonoppi	2 »
kaunokirjoitus	2 »
piirustus	3 »
laulu	2 »
käsityöt ja puutarhanhoito	4 »
voimistelu	3 »

V:n 1874 ohjesääntö, § 29.

Päiväkirjat.

Ohjesääntö määrittelee myöskin pääpiirteissään oppiennätykset tai päämäärät, joihin opetuksen koulun kullakin asteella eri aineissa tulee pyrkiä.

Uskonnon opetuksen oli pyrittävä herättämään uskonnollista tunnetta ja siten valmistamaan tietä kristilliselle uskolle. Puhtaana käytännöllisenä päämääränä oli viimeisellä osastolla oppilaitten valmistaminen konfirmatioon. — Oppilailla oli luetettava toisella osastolla rukouksia, psalmeja jne. sekä Lutherin Vähää-Katkismusta, sekä lisäksi tärkeimpiä kohtia Uuden ja Vanhan Testamentin historiasta. Seuraavalla asteella oli kurssi laajempi. Oli käytävä läpi raamatunhistoria ja sen rinnalla luettava itse Raamattuakin; katkismus ja Raamatun kirjain oppiminen täydensivät kurssin. Äidinkielen opetuksen tehtävänä oli saada oppilaat selvästi ja virheettömästi käyttämään äidinkieltään sekä lukemisessa että kirjoituksessa. Harjoitukset keskittyivät siis luku- ja kirjoitusharjoituksiin, mutta viimeisellä asteella oli oppilaita tutustutettava myös kirjallisuuden huomattavimpiin tuotteisiin.

Merkillisin kohta opetussuunnitelmassa on se, että siihen on liitetty yhden vieraan kielen, nim. ruotsin kielen, opetus. Mistä tämä johtuu, on vaikea sanoa. Ehkäpä opetussuunnitelman laatijat perustelivat sitä sillä, että Tornio oli rajakaupunki, tai että porvariston lapset myöhemmin käytännöllisessä elämässä, liike- ym. aloilla, tulisivat tarvitsemaan tämän kielen taitoa; saattoipa se loppujen lopuksi olla jonkinlainen myönnytyskin Tornion porvariston ruotsalaiselle osalle. — Ruotsin kielen opetusta koskeva kohta ensimmäisessä ohjesäännössä kuuluu: »Ruotsinkielen opetus on tehtävä niin käytännölliseksi kuin mahdollista ja pääpaino on pantava siihen, että oppilas oppisi suullisesti kääntämään ruotsista ja ruotsiksi.»¹ Käytännössä on opetusta annettu siten, että oppilaille on luetettu ruotsinkielistä kirjaa.² — Ruotsin kielen opetusta ei vallon pitkälle jatkettu, vain v:n

¹ V:n 1874 ohjesääntö.

² Päiväkirja.

1876 kevätlukukauden loppuun.¹ Mutta vielä seuraavassa, v. 1892 hyväksytyssä ohjesäännössä varataan johtokunnalle oikeus toisen kotimaisen kielen liittämiseen opetusohjelmaan, jos niin vaaditaan ja katsotaan tarpeelliseksi.²

Laskennon opetus pyrki saattamaan oppilaat kykeneviksi käytännöllisessä elämässä ratkaisemaan tavallisimpia laskutehtäviä.

Laulunopetus tapahtui toisella osastolla korvakuulon mukaan. Opetusaineiksenä olivat virret sekä sellaiset yksinkertaiset laulut, »jotka ovat omiaan jalostamaan lapsen tunne-elämää sekä elävöittämään heidän leikkejään». — Kolmannella osastolla liittyi tähän lyhyt kurssi nuottiopissa.

Käsitöillä, joita ei huoneiston puutteen vuoksi vielä voitu liittää opetusohjelmaan, pyrittiin kehittämään oppilaitten kätevyyttä sekä kasvattamaan heissä ahkeruutta.

Voimistelun oli kasvatettava ruumiin voimia, kehitettävä ruumiin hallintakykyä ja kehitettävä oppilaita kuriin ja järjestykseen. Maantieteen opetuksen oli annettava oppilaille havainnollinen käsitys maapallosta ja lähempi tuntemus isänmaan maantieteellisistä ja statistisista suhteista. Sen lisäksi oli opetettava tärkeimmät kohdat matemaattisesta maantieteestä luentojen tapaan. — Historian opetuksessa oli pääpaino pantava isänmaan menneitten vaiheitten esittämiseen, mutta sen taustaksi oli tarpeen mukaan tutustuttava yleiseen historiaan. — Luonnonoppitunneilla tuli vihdoin havainnollisesti kokeitten ym. välityksellä opettaa oppilaat oikein ymmärtämään luonnon tärkeimpiä ilmiöitä.³

Kouluun pyrittäessä ei lapsilta vaadittu mitään esitietoja. Vain sisälukutaitoa kuulusteltiin ja sen mukaan heidät jaettiin luokkiin. Kouluun pyrkineistä 73 oppilaasta osasi lukea sisältä 33, loput olivat tätä taitoa vailla. Viimeksimainituista kuitenkin 16 tunsu kirjaimet.⁴ — Tällaisen joukon kanssa varmaan ohjesääntöjen määräykset oppiennätyksistä jäivät

¹ Arvostelukirja.

² V:n 1892 ohjesääntö, § 28.

³ V:n 1874 ohjesääntö, § 29—§ 56.

⁴ Hist. Muistikirja.

ensimmäisinä lukukausina vain paperille. Sitä osoittavat ensimmäiset arvosanatkin. — Aineiden joukossa näyttävät tuottaneen erikoista vaikeutta kirjoitus ja laskento; lukuaineista taas varsinkin historian numerot pysyttelevät hyvin matalalla, samoin luonnontiedon. — Luulisi, että kaikkinaiseen opiskeluun tottumattomille lapsille olisi ruotsin kieli oppiaineena tuottanut vaikeuksia. Arvosteluista päättäen ei niin kuitenkaan ollut laita, vaan edistysnumerot ruotsin kielessä ovat ehkä hieman todistusten keskitasoa paremmat.¹

Moneen vuoteen ei kansakoulun opetusohjelma kuitenkaan ollut täydellinen. Sopivan huoneiston puutteessa ei veistoa voitu opettaa. (Tytöillä oli kyllä käsityöopetusta alusta alkaen.) Samasta syystä oli myös voimistelunopetus perin hajanaista. Johtokunta piti tilanteen korjaamista vireillä vuosien varrella tehden kaupungille anomuksia määrärahan saannista sopivan huoneiston vuokraamiseksi.² Tilanne näytti vihdoin selviävän, kun ala-alkeiskoulun johtokunta teki kansakoulun johtokunnalle esityksen yhteisen voimistelusalin vuokraamisesta. Kansakoulun johtokunta hyväksyi esityksen sillä varauksella, että kansakoulu saisi käyttää salia myös veiston opetukseen.³ Tähän ei ala-alkeiskoulun johtokunta tietenkään suostunut, mutta yhteisen voimistelusalin johtokunnat kuitenkin vuokrasivat.⁴ Siltä kohdalta oli asia siis selvitetty. — Koulu toimi taas useita vuosia, eikä mitään mainittavaa tehty veistonopetuksen järjestämiseksi. Vasta 1890-luvun alkaessa palataan asiaan ja silloin se järjestetäänkin samaa päätä. Valtuusmiehiä pyydetään määräämään lukuvuotta 1891—92 varten 2000 markan määräraha veistonopettajan palkkaamista ja kaluston hankkimista varten.⁵ Huoneistokysymys ratkesi kuin itsestään, kun Porthanin talo näihin aikoihin joutui kaupungin haltuun.

¹ Arvostelukirja.

² Kansak. johtok. ptk. 20/5 1882, § 2 ja 17/3 1886.

³ » » » 7/5 1886.

⁴ » » » 22/10 1886, § 1 ja 2.

⁵ » » » 29/5 1890, § 2 ja 4/4 1891, § 4 sekä valtuuston ptk. 20/6 1891, § 2.

Johtokunta kiirehti heti esittämään valtuusmiehille, että taloa saataisiin käyttää veistonopetuksen tarpeisiin.¹ Veistonopettajan toimi julistettiin haettavaksi, ja johtokunta tilasi tarpeelliset työvälineet. Näin saatiin opetus käyntiin jo v:n 1891 syyslukukauden alusta.² — Näin oli saatu alkuperäinen opetussuunnitelma täydellisesti käytäntöön.

Opetusvälineet. Kävisi pitkäksi selostaa koulussa käytettyjen oppikirjain vaihteluita vuodesta toiseen. Kuitenkin on kiintoisaa tietää ne oppikirjat, jotka koulu alkaessaan otti käytäntöön. Uskonnonopetuksessa käytettiin »Vähän Katkismuksen» lisäksi K. G. Leinbergin »Biblian historiaa». — Maamme-kirja täytti lukukirjan tarpeen, se oli samalla oppikirjana ala-asteiden historian opetuksessa. Ylemmillä luokilla käytettiin historian oppikirjoina O. Wallinin kirjoittamia »Suomen historia kansakouluja varten» ja »Yleisen historian oppikirja kansakouluja varten». Maantiedettä opetettiin Ed. Erslevin oppikirjojen, »Suomenmaan maantiede» ja »Yleinen maantiede kansakoulujen ja ensimmäistä opetusta varten», mukaan. Luonnontieteessä seurattiin Celerandin kirjasta »Oppikirja luonnontieteessä» ja luvunlaskussa vihdoin E. Bonsdorffin laatimia vihkosia.

Varsinaisia opetusvälineitä ja koulun muuta kalustoa täydennetään vähitellen. Silmäys vuosikertomukseen lukuvuodelta 1881—82 osoittaa, että jo silloin oli varsinkin karttakokoelma sangen täydellinen: maailmankartta (Keller), Euroopan kartta (Ohmann), Euroopan kartta (Mentzer), Palestiinan kartta (Mentzer ja Wagner), 2 Suomen karttaa (Gülden ja Inberg), kartta joka maanosasta (Sydow). — Uskonnon ja luonnonopin opetusta havainnollistivat näiden alojen kuvastot. — Kun uutuuksia opetusvälineitten alalla tulee julkisuuteen, huolehtii johtokunta niiden hankkimisesta.³

Oppilaat. On luonnollista, että koulun aloittaessa ensimmäistä lukuvuottansa oli sinne pyrkivä oppilasjoukko

¹ Kansak. johtok. ptk. 18/4 1891, § 4.

² » » » 24/7 1891, § 7 ja 8, sekä 10/10 1891, § 2.

³ Vuosikertomukset.

ikänsäkin puolesta hyvin erilaista. Toiselle luokalle otettujen keski-ikä oli n. 11—12 vuotta, mutta iän vaihtelu oli sängen suuri: monet olivat jo 15-vuotiaita, hyvin useat vasta 7 vuoden ikäisiä. — Ensimmäiselle luokalle tulleitten oppilaitten keski-ikä oli 7.6 vuotta, mutta silläkin luokalla oli ikäerotus vanhimpien ja nuorimpien välillä melkoisen suuri. Rinnan istui koulunkäyntiänsä aloittamassa 12-vuotiaita ja 6-vuotiaita, mikä ei suinkaan ollut eduksi opetuksen edistymiselle.¹ Oppilaiden koulunkäynnin säännöllisyys oli koulun alkutaipaleella erittäin heikkoa. Päästötodistuksen saaminen oli melkoisen harvinaista. Edelläoleva selostus oppilaitten iästä tekee osaltaan ymmärrettäväksi, miksi vanhimmat oppilaat viipyivät koulussa vain muutamia lukukausia. Heillä alkoi jo silloin käytännöllisen työn aika. Niinpä ensimmäiselle luokalle tulleista, joiden keski-ikä oli 7.6 vuotta, saa päästötodistuksen 25 %, kun taas toiselle luokalle tulleista, joiden keski-ikä oli 4 à 5 vuotta suurempi, vain 9 % päättää koulunsa täydellisesti.

Seuraava taulukko esittää oppilaitten eroamisen syytä muutamina ensimmäisinä toimintavuosina:

Kouluun tulovuosi	Saanut päästötodistuksen	Eronn. sair. tai kuoleman tak.	Siirt. ala- alkeis- koul.	Muutt. paikkak.	Eronn. vanhemp. tahd. tai ilmoittamatta syytä
v. 1874	16.4 %	13.7 %	1.4 %	2.7 %	65.8 %
—75	5.3 »	10.6 »	—	10.6 »	74.2 »
—76	15.5 »	11.1 »	2.2 »	2.2 »	69 »
—77	21.4 »	7.1 »	21.4 »	—	50.1 »
—78	28 »	8 »	8 »	8 »	48 »
—79	4.5 »	4.5 »	4.5 »	4.5 »	72 » ²
—80	33.3 »	—	20 »	—	46.7 »

Koulunkäyntinsä kesken heittäneiden lukumäärän suhteen ylivoimaisuus ja varsinkin edelläolevan taulukon viimeiseen sarakkeeseen (Eronnut vanhempain tahdosta tai syy ilmoittamaton) merkityt %-määrät osoittavat, miten suu-

¹ Nimikirja.

² »

ressa määrin kodeilta vielä puuttui oikeaa ymmärtämystä ja suhtautumiskykyä tätä uutta kansakoulua kohtaan.

Samaa osoittaa myöskin oppilaitten poissaolotuntien määrä lukukausien aikana. Jokseenkin poikkeuksetta ovat oppilaat poissa useita kymmeniä tunteja lukukaudessa, monet toista sataa tuntia, jotkut vieläkin enemmän.¹ — Mahdotonta on näihin kaikkiin tapauksiin, jotka ilmenevät pitkin oppilaskoululinjaa, sovittaa syyksi sairautta tai muuta pätevää syytä. Kotien leväperäisyys on yleistettävä tekijä. Koteihin kohdistuvan pakotuskeinon tässä suhteessa antoi vain ohjesääntö 23 §, joka oikeutti köyhäinhallinnon lakkauttamaan ja vastaisuudessaan epäämään seurakunnallisen köyhänavustuksen sellaisilta vanhemmilta ja holhoojilta, jotka olivat estäneet lastensa tai holhottiensa säännöllistä koulunkäyntiä, mutta tämäkin uhka koski siis vain tiettyä väestön osaa, joskin sellaista, missä saattoi odottaa eniten tapaavansa ymmärtämyksen puutetta koulutyötä kohtaan.

O p e t t a j a i n p a l k k a u s. Opettajat saivat rahapalkan lisäksi korvausta puuttuvista luontaiseduista ns. vuokrahan nimisenä. Eriasteisten opettajain palkkaus tuli olemaan seuraavanlainen:

valmist. osast. opettajat.	300: —	ynnä vuokratrah.	200: —
toisen osast. opettajat	600: —	»	» 200: —
kolm. osast. opettajat	800: —	»	» 200: —
miesopettaja	1 000: —	»	» 200: —

Jokaisen viiden vuoden nuhteettoman palveluksen jälkeen oli tuleva korotusta 10 % peruspalkasta, kuitenkin vain 50 % asti.² — Palkkaus ei ollut tyydyttävä, koska jo toisena toimintavuonna opettajat S. Bodin pyytää 200 markan vuotuisia palkankorotusta, kosk'ei palkka riitä hänen toimeentuloonsa.³ Korjaamisen aihetta olikin, koska raastuvankokous yksimielisesti hyväksyy anomuksen, antaen korotuk-

¹ Arvostelukirja.

² V:n 1874 ohjesääntö, § 71—§ 76.

³ Maistr. mietintö raastuvankokoukselle 24/4 1876.

sen kuitenkin vain henkilökohtaisena.¹ — Mitään yli tavallisen palkkauksen ulottuvaa huoltovelvollisuutta ei kaupunki opettajiinsa nähden ottanut niskoilleen. Kun v. 1883 oli kyseessä eläkkeen myöntäminen opettajistolle², selitti raastuvankokous yksimielisesti, että kaupungin kansakoulun opettajat ja opettajattaret nauttivat kyllin suurta palkkaa voidakseen vaivatta itse suorittaa maksut omasta puolestaan tulevaan eläkekassaan.³

Palkkausta järjestettiin sitten tavantakaa uudelleen.

Kansakoulun suhde ala-alkeiskouluun. Saattoi edeltäpäinkin arvata, että kansakoulusta tulisi vaarallinen kilpailija ala-alkeiskoululle. Niin kävikin. Sitä osoittaa seuraava vaihe Tornion opetustoimen historiassa.

Alkuvuodella vuotta 1876 toimitti maan alkeiskoulujen ylitarkastaja, tri Karl Synnerberg, tarkastuksen Tornion ala-alkeiskoulussa. Tarkastuksen tulos oli perin heikko. Koulussa oli vuosien varrella ollut rehtori ja yksi opettaja hänen apunaan. Kumpikin olivat kiinnitetyt epämääräiseksi ajaksi. Tuhkatiheät opettajanvaihdokset ja vaikeus saada tottuneita opettajia olivat vaikeuttaneet opetuksen kulkua. Ala-alkeiskoulu oli siitä syystä menettänyt hyvän annoksen ennen nauttimastaan arvonannosta. Suurin osa kouluiässä olevista lapsista oli kansakoulun aloitettua toimintansa mennyt sinne, ja vain 30 oppilasta oli enää ala-alkeiskoulussa. Kun suurin osa korkeammalla luokalla olevista 20 oppilaasta kevätlukukauden lopussa oli jättävä koulun, jäisi sinne vain muutamat luokalle jääneet sekä ensimmäisellä luokalla olevat 10 oppilasta. Kun oli hyvin todennäköistä, ettei seuraavan lukukauden alussa tulisi uusia oppilaita ensinkään tai vain aivan mitätön määrä, olisi mainittu koulu kokonaan käynyt tarpeettomaksi tai ainakin hyvin kalliiksi oppilasta kohden. — Näillä perusteilla tri Synnerberg ehdotti, että ala-alkeiskoulu lopettaisi toimintansa, varsinkin kun se uuden koulu-

¹ Raastuvankok. pöytäkirja 24/4 1876, § 3.

² Kuvernöörin kyselykirje 1/5 1883.

³ Raastuvankok. pöytäkirja 16/5 1883, § 7.

järjestyksen mukaan kuitenkin piakkoin tulisi muutettavaksi kaksiluokkaiseksi reaalikouluksi. — Jottei niiden oppilaitten, joiden koulunkäynti ala-alkeiskoulussa vielä oli kesken, tarvitsisi lopettamisesta kärsiä, ehdotti tarkastaja, että kansakouluun perustettaisiin yläluokka, jossa ala-alkeiskoulun entiset oppilaat saisivat seminaarista tulleen opettajan johdolla opetusta niissä aineissa, jotka kuuluvat ylempään kansakoulukurssiin.

Kouluneuvosto, jonka harkittavaksi ehdotus ensin oli jätetty, ei nähnyt olevan mitään esteitä sen toteuttamisen tiellä, »olihan kansakoulu juuri katsottava vastaisen reaalikoulun pohjakouluksi», ja tarve vaatisi kuitenkin seuraavana syksynä perustamaan kansakouluun yläluokan, ts. muodostamaan sen täysiluokkaiseksi kansakouluksi. — Maistraatilla oli sitäkin suurempi syy suostua ehdotukseen sen takia, että kansakoulun alkuperäisessä huoneistossa ei ollut enää tilaa muodostettavalle viimeiselle luokalle. Jos ala-alkeiskoulu lopettaisi toimintansa, olisi sen huoneisto erittäin sopiva tähän tarkoitukseen.¹ — Kun ehdotus ehti raastuvankokouksen ratkaistavaksi, esitettiin siellä myös vastustavia mielipiteitä. Äänestys vihdoin ratkaisi (133 ääntä 41 vastaan) ala-alkeiskoulun kohtalon: sen oli lopetettava toimintansa kulumassa olleen lukuvuoden päättyessä.²

L o p p u s a n a t. Kansanopetuksen kehitys Torniossa ei ole nähdäksemme mitenkään erikoinen yleiseen taustaan verrattuna. Pikemminkin se tarkasti noudattaa kehityksen yleistä rytmiä: milloin lievempää, milloin voimakkaampaa jarrutusta kunnallishallinnon elinten puolelta, kun on kyseessä taloudellisten uhrausten tekeminen, ja sen vastapainona kansanopetukselle lämmenteiden tai suorastaan siinä työskentelevien henkilöiden ponnistelu asiansa eteenpäin viemiseksi. Tulos: hiljainen edistyminen yleisesti velvoittavien asetusten osoittamaa tietä.

Kansanopetustoiminnan hitaan etenemisen syynä Tor-

¹ Maistr. mietintö raastuvankokoukselle 24/4 1876.

² Raastuvankok. pöytäkirja 24/4 1876, § 2.

niossa voinee, ainakin ennen kansakoulu-aikaa, pitää sitä, että suuren kannatuksen saanut ala-alkeiskoulu käänsi yleisen huomion pois varsinaisesta kansanopetuksesta. Tornio oli silloin, kuten vieläkin, kokonsa puolesta sangen vaatimaton yhteisö, jonka koulutarvetta ala-alkeiskoulu (aik. pedagogio) oli vuosisadat tyydyttänyt. On luonnollista, että porvariston mielestä ala-alkeiskoulun rinnalla kodit ja kirkko laajensivat opetustyön rintaman kyllin leveäksi heidän kaupungissaan. — Kun kansakoulu vihdoin aloittaa toimintansa, herättää sen vaiheisiin tutustuessa huomiota hitaus, millä välttämättömiä uudistuksia toimitetaan. Toisinaan voinee viivyttelyn tulkita säästäväisyyspyrkimykseksi, vaikkakin liioitelluksi, toisaalta on luonnollista, ettei uusi koulu heti voinut saavuttaa täyttä ymmärtämystä.

Aikakirjoista ei ilmene, aiheuttiko kansakoulun perustaminen mitään hankauksia ruotsinkielisen porvariston taholta. Nähtävästi ei ainakaan mitään mainittavia, sillä se oli saanut jo ennen tätä aikaa tottua suomenkielisen opetuksen hiljaiseen nousuun. Olihan ala-alkeiskouluunkin tullut suomen kieli oppiaineeksi jo lukuvuodesta 1846—47 lähtien, ja sen jälkeisenä aikana saavuttaa suomen kieli opetuskielenäkin siellä yhä enemmän sijaa.¹ Joka tapauksessa on varmaa, että kansakoulu alusta alkaen saavutti koko porvariston luottamuksen. Sitä todistavat vakuuttavasti oppilasmäärän kasvu vuosittain ja selostukset oppilaitten syntyperästä.²

¹ Väinö Perälä: Tietoja Tornion koulusta III.

² Vuosikertomukset.